

AGRESSIV XULQ-ATVOR VA O‘QUVCHI SHAXSINING PSIXOLOGIK RIVOJLANISHI

Gulrux Babayeva Namazovna

Samarqand viloyati Narpay tumani

MMTB ga qarashli 14-maktabi psixologi

Annotatsiya: Mazkur maqolada o‘quvchilarda agressiv xulq-atvorning kelib chiqish sabablari, uning shaxsning psixologik rivojlanishiga ta’siri hamda agressivlikni kamaytirish va oldini olishning psixologik yo‘llari yoritilgan. Shuningdek, oila, maktab va ijtimoiy muhitning ushbu jarayondagi o‘rni tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: agressivlik, agressiv xulq-atvor, o‘quvchi shaxsi, psixologik rivojlanish, emotsional holat, tarbiya, profilaktika, ijtimoiy muhit, muloqot, psixologik korreksiya.

KIRISH

O‘quvchilarning psixologik rivojlanishi murakkab va ko‘p qirrali jarayon bo‘lib, unda biologik, psixologik va ijtimoiy omillar muhim rol o‘ynaydi. Mazkur jarayonda ayrim o‘quvchilarda agressiv xulq-atvor namoyon bo‘lishi mumkin. Agressivlik insonning atrofdagilarga jismoniy yoki ruhiy zarar yetkazishga qaratilgan xatti-harakatlari bilan ifodalanadi va shaxs rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Agressiv xulq-atvorning shakllanishiga turli omillar sabab bo‘ladi. Oiladagi nizolar, noto‘g‘ri tarbiya usullari, zo‘ravonlikka guvoh bo‘lish, tengdoshlar bilan kelishmovchiliklar hamda emotsional muammolar shular jumlasidandir. Ba’zi hollarda agressivlik bolaning e’tibor qozonishga bo‘lgan ehtiyoji yoki ichki ruhiy zo‘riqishining natijasi sifatida ham yuzaga keladi. Albert Banduraning ijtimoiy o‘rganish nazariyasiga ko‘ra, bolalar agressiv xatti-harakatlarni kuzatish va ularga taqlid qilish orqali o‘zlashtiradilar. Shu sababli oila va ijtimoiy muhitdagi salbiy namunalarning mavjudligi agressivlikning rivojlanishiga olib kelishi mumkin.

Agressiv xulq-atvor o‘quvchi shaxsining emotsional rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi. Bunday o‘quvchilarda jahldorlik, asabiylik, xavotir va o‘z his-tuyg‘ularini boshqara olmaslik holatlari ko‘proq uchraydi. Natijada ular tengdoshlari va kattalar bilan sog‘lom munosabatlar o‘rnatishda qiyinchiliklarga duch keladilar.

Shuningdek, agressivlik o‘quv faoliyatiga ham salbiy ta’sir qiladi. O‘qishga bo‘lgan qiziqishning pasayishi, intizom muammolari va sinfdoshlar bilan nizolarning ko‘payishi ta’lim samaradorligining pasayishiga olib keladi. Lev Vygotskyning ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasiga ko‘ra, bolaning shaxs sifatida shakllanishida ijtimoiy muhit hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu sababli sog‘lom psixologik muhit yaratish agressivlikning oldini olishda muhim omil hisoblanadi. Agressiv xulq-atvorni

kamaytirishda psixologik korreksiya ishlari katta ahamiyatga ega. Individual suhbatlar, treninglar, emotsiyalarni boshqarish mashqlari va kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan mashg'ulotlar ijobiy natijalar beradi. Ota-onalar va pedagoglar tomonidan bolaga mehr, e'tibor va tushunish bilan yondashish ham agressivlikni kamaytirishga yordam beradi. O'quvchining yutuqlarini rag'batlantirish va muammolarini tinglash uning o'zini qadrlash hissini kuchaytiradi. Maktab yoshidagi bolalarda uchraydigan turli xulqiy muammolar, xususan agressiv xulq-atvor, ta'lim jarayonining samaradorligiga, sinf jamoasidagi ijtimoiy muhitga hamda o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

O'quvchilarda agressiv xulq-atvor shaxs rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatuvchi murakkab psixologik hodisalardan biri hisoblanadi. U o'quvchining emotsional holati, oilaviy tarbiya muhiti, tengdoshlar bilan munosabatlari va ijtimoiy omillar ta'sirida shakllanadi. Agressivlik ko'pincha bolaning o'z his-tuyg'ularini to'g'ri ifoda eta olmasligi, ichki ziddiyatlar, ruhiy zo'riqish va hissiyotlarni boshqarish ko'nikmalarining yetarli darajada rivojlanmaganligi natijasida yuzaga keladi. Shu sababli agressiv xulq-atvorni faqat intizomiy muammo sifatida emas, balki chuqur psixologik tahlilni talab etuvchi holat sifatida baholash lozim. Agressiv xulq-atvorning shakllanishida oilaviy muhit muhim o'rin tutadi. Oiladagi nizolar, ota-onalar o'rtasidagi kelishmovchiliklar, bolaga nisbatan e'tiborsizlik yoki aksincha, haddan tashqari qattiqqo'llik va zo'ravonlik asosidagi tarbiya bolada salbiy hissiyotlarning to'planishiga sabab bo'ladi. Natijada u o'z noroziligini agressiv harakatlar orqali namoyon etishi mumkin. Bola ko'pincha o'zi yashayotgan muhitdagi xatti-harakatlarni kuzatadi va ularni o'zlashtirib, kundalik hayotida takrorlaydi.

Tengdoshlar bilan munosabatlardagi muammolar ham agressivlikning yuzaga kelishiga sabab bo'ladi. Sinf doshlar tomonidan rad etilish, masxara qilinish, kamsitilish yoki bullying holatlariga duch kelgan o'quvchi o'zini himoya qilish maqsadida tajovuzkor xulqni namoyon qilishi mumkin. Ayniqsa, o'smirlik davrida shaxsning o'z mavqeini saqlab qolishga intilishi agressiv reaksiyalarni kuchaytiradi. Shuningdek, ta'lim jarayonidagi qiyinchiliklar ham agressiv xulq-atvorning shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Past o'zlashtirish, doimiy tanqid, yuqori talablar yoki muvaffaqiyatsizliklar o'quvchida stress va asabiylikni keltirib chiqaradi. Bu esa hissiyotlarni boshqarish qobiliyatining pasayishiga va impulsiv harakatlarning ko'payishiga olib keladi.

Agressiv xulq-atvorni korreksiya qilishda kompleks yondashuv muhim ahamiyatga ega. Avvalo, psixolog tomonidan individual suhbatlar va maslahatlar tashkil etilib, o'quvchining ichki kechinmalari, muammolari hamda agressivlik sabablari aniqlanadi. Shundan so'ng hissiyotlarni boshqarish, stressni kamaytirish va o'zini nazorat qilish ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan treninglar o'tkaziladi. Nafas olish mashqlari, relaksatsiya usullari va emotsional o'zini boshqarish texnikalari

bu borada samarali natija beradi. Guruhiiy psixologik mashg'ulotlar ham agressivlikni kamaytirishda muhim vosita hisoblanadi. Rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va jamoaviy muhokamalar orqali o'quvchilarda empatiya, bag'rikenglik, hamkorlik va muloqot madaniyati rivojlantiriladi. Bu esa shaxslararo munosabatlarni yaxshilashga xizmat qiladi.

Pedagoglarning yondashuvi ham alohida ahamiyat kasb etadi. O'qituvchi o'quvchi bilan hurmat va ishonchga asoslangan munosabat o'rnatishi, uni kamsitmasligi va ijobiy rag'batlantirish usullaridan foydalanishi zarur. Ta'lim muassasasida sog'lom psixologik muhit yaratish agressiv xatti-harakatlarning oldini olishda muhim omillardan biridir.

Bundan tashqari, ota-onalar bilan hamkorlikni yo'lga qo'yish korreksion ishlarning samaradorligini oshiradi. Ota-onalarga farzandni qo'llab-quvvatlash, uni tinglash, hissiyotlarini tushunish va ijobiy tarbiya usullaridan foydalanish bo'yicha tavsiyalar berilishi lozim. Maktab va oila hamkorligi natijasida o'quvchining xulqidagi salbiy o'zgarishlarni bartaraf etish va ijobiy sifatlarni rivojlantirish imkoniyati ortadi.

O'quvchilarda agressiv xulq-atvor murakkab psixologik va ijtimoiy muammo bo'lib, uning yuzaga kelishiga oilaviy muhit, tengdoshlar bilan munosabatlar, ta'lim jarayonidagi stress hamda shaxsiy emotsional xususiyatlar kabi bir qator omillar ta'sir ko'rsatadi. Agressiv xulq faqat tashqi ko'rinishdagi muammo emas, balki o'quvchining ichki kechinmalari va psixologik ehtiyojlari bilan ham chambarchas bog'liqdir. Shu bois, bunday xulq-atvorni bartaraf etishda kompleks yondashuv muhim ahamiyatga ega. Maktab psixologi tomonidan olib boriladigan individual va guruhiiy psixologik ishlar, emotsiyalarni boshqarish mashqlari, treninglar hamda pedagogik qo'llab-quvvatlash o'quvchilarda ijobiy xulqni shakllantirishga yordam beradi. Shuningdek, oila va maktab hamkorligi agressiv xulqning oldini olishda eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Umuman olganda, agressiv xulq-atvorni to'g'ri va o'z vaqtida korreksiya qilish o'quvchilarning psixologik barqarorligini oshiradi, ularning ijtimoiy moslashuvini yaxshilaydi hamda sog'lom shaxs sifatida rivojlanishiga zamin yaratadi.

Agressiv xulq - shaxsning ma'naviy buzuvchilikka asoslangan, boshqarishning ichki dunyosiga ochiqdan-ochiq salbiy ta'sir o'tkazib, tajovuz qilib, uni izdan chiqarishga qaratilgan g'ayriinsoniy xususiyat. Agressiv xulqning shakllanishi, kuchayishi va namoyon bo'lishi ko'pincha ijtimoiy muhit bilan bog'liq holda yuz beradi. Shaxsning o'ziga qaratilgan tajovuzkorlik "autoagressiya" (bunday holat shaxsdagi patologik o'zgarishlarning ko'rsatkichi bo'lib xizmat qiladi) deb ataladi. O'z joniga qasd qilish, o'ziga tan jarohati yetkazish autoagressiyaning ko'rinishlaridir. Jaholatga botgan, johillik va zo'ravonlikni maqsadga erishishning asosiy va ustuvor vositasi deb biladigan shaxslarda Agressiv xulq kuchli bo'ladi. Agressiv xulq nafaqat alohida shaxslar, balki butun-butun davlatlarga ham xos bo'lishi mumkin. Binobarin agressor — agressiyani sodir etgan kuch yakka shaxs yoki shaxslar guruhi, siyosiy-mafkuraviy

markazlar, davlat yoki bir necha davlatlar bo'lishi mumkin. XX asrning 30-yillarida fashistlar hukmronlik qilgan Germaniya ana shunday tajovuzkorlik xususiyatlari bilan insoniyatga katta talofatlar keltirdi. Bugungi kunda esa dunyodagi terroristik va ekstremistik markazlar agressiya harakatlari bilan odamzod boshiga yangi-yangi fojialar keltirmoqda. G'arbdagi ayrim mafkuraviy markazlar esa jahondagi yosh rivojlanish yo'liga kirgan mamlakatlarga informatsion usullarda tazyiq o'tkazish orqali o'zining agressiv xulqini namoyon etmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, agressiv xulq-atvor o'quvchi shaxsining psixologik rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadigan muhim muammolardan biridir. Uni bartaraf etish uchun oila, maktab va psixologik xizmatlarning hamkorligi, shuningdek, sog'lom ijtimoiy muhitni yaratish zarur hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2018.
2. Nishonova Z.T. Yosh davrlari psixologiyasi. – Toshkent, 2019.
3. Karimova V.M. Psixologiya. – Toshkent, 2019.
4. Davletshin M.G. Pedagogik psixologiya. – Toshkent, 2020.
5. Shoumarov G'.B. Psixologik xizmat asoslari. – Toshkent, 2018.
6. Albert Bandura. Ijtimoiy o'rganish nazariyasi.
7. Lev Vygotsky. Ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi.